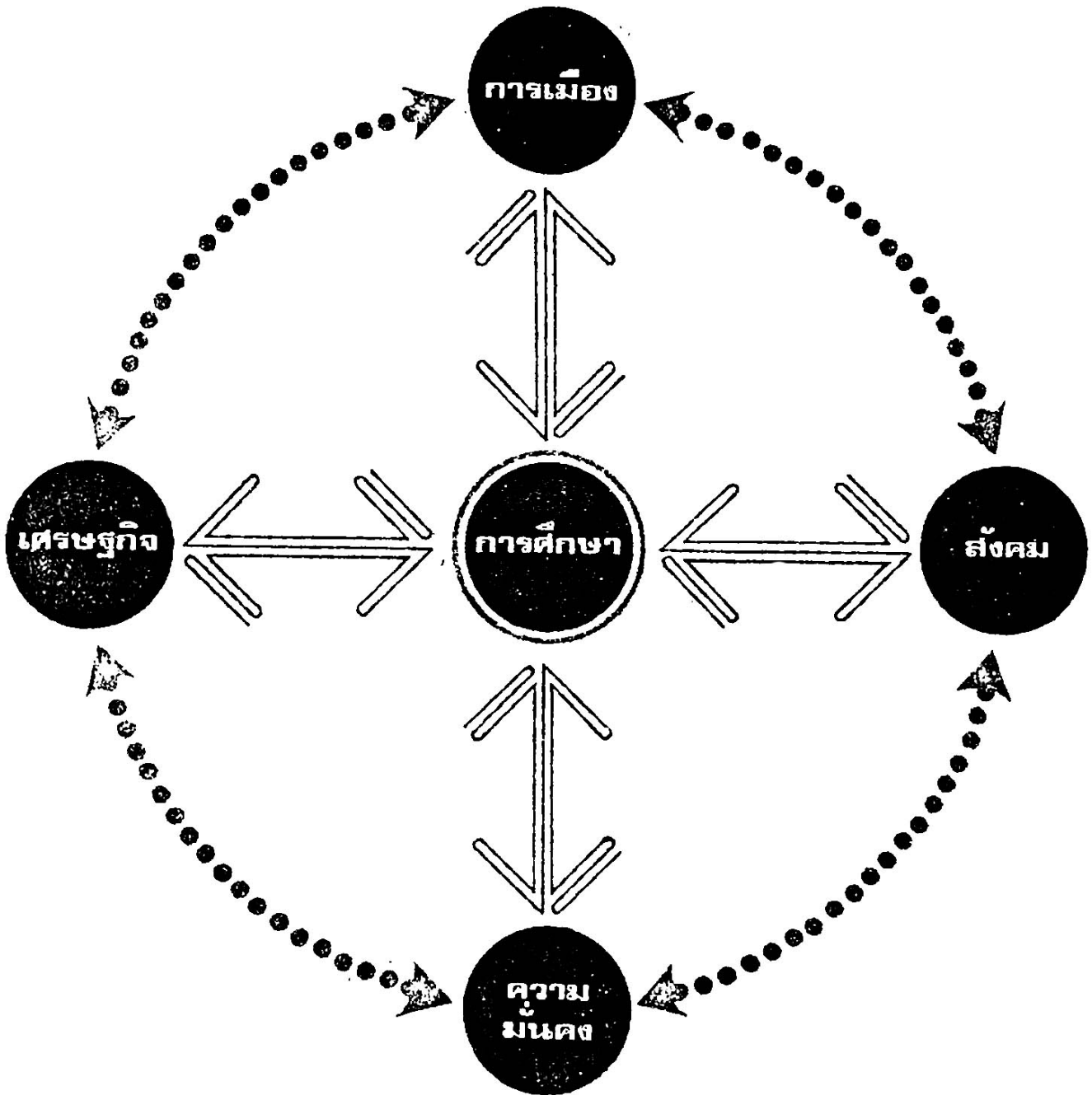

หน่วยที่ 1

การศึกษากับการพัฒนา

ผู้เขียน
ศาสตราจารย์ ดร. วิจิตร ศรีสอ้าน

แผนการสอน

ชุดวิชา พัฒนศึกษา

หน่วยที่ 1 การศึกษากับการพัฒนา

ตอนที่

- 1.1 การศึกษาเพื่อการพัฒนา
- 1.2 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนา
- 1.3 การวางแผนพัฒนาการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แนวคิด

1. การศึกษาเป็นปัจจัยที่ 5 แห่งการดำรงชีพ บุคคลต้องการการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของชีวิตและการทำงาน นอกเหนือจากปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นความต้องการด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค
2. การศึกษาเป็นปัจจัยแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความมั่นคงของชาติ ในปัจจุบันจึงได้มีการเน้นการศึกษาเพื่อการพัฒนา หรือที่เรียกว่า พัฒนศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของศึกษาศาสตร์
3. ในการพัฒนาประเทศนั้น จะต้องมีการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองควบคู่กันไป การศึกษาในฐานะที่เป็นกระบวนการพัฒนาบุคคลซึ่งเป็นหน่วยสำคัญ of สังคม จึงมีความสัมพันธ์และเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาต่าง ๆ เหล่านี้
4. ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง มีลักษณะเป็นปฏิสัมพันธ์ กล่าวคือ เป็นความสัมพันธ์ 2 ทางที่กิจการเหล่านี้เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการพัฒนาซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่ความมั่นคงของชาติ
5. การพัฒนาประเทศจะดำเนินไปสู่เป้าหมายได้ จำเป็นต้องมีการวางแผนพัฒนากิจการด้านต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์แบบที่เรียกว่า แผนพัฒนาประเทศ
6. การศึกษาในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนา จึงได้รับการพิจารณาเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาประเทศ
7. ในปัจจุบัน ได้มีการวางแผนพัฒนาการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ถือได้ว่า ประเทศไทยได้เน้นการศึกษาเพื่อการพัฒนา หรือพัฒนศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาประเทศ

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาหน่วยที่ 1 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายความหมายของพัฒนศึกษาได้ถูกต้อง
2. อธิบายความเป็นมา และแรงกระตุ้นที่ก่อให้เกิดพัฒนศึกษาได้ชัดเจน
3. ประเมินสถานภาพของพัฒนศึกษาในประเทศไทยได้ถูกต้อง

4. ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนาประเทศ
5. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
6. ประเมินความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อความมั่นคงของชาติ
7. อธิบายความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ
8. อธิบายความหมายและความสำคัญของการวางแผนพัฒนาประเทศ
9. ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการวางแผนพัฒนาการศึกษากับการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ
10. ประเมินสถานการณ์ปัจจุบันของการวางแผนพัฒนาประเทศ

กิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้ในระบบการสอนทางไกลสำหรับหน่วยนี้มีดังนี้

1. ทำแบบประเมินผลตนเองก่อนเรียนหน่วยที่ 1
2. ศึกษาเอกสารการสอนตอนที่ 1.1 – 1.3
3. ทำกิจกรรมตามที่กำหนดไว้ในเอกสารการสอนและแบบฝึกปฏิบัติ
4. ฟังรายการวิทยุกระจายเสียง และชมรายการวิทยุโทรทัศน์
5. เข้ารับการสอนเสริม ณ ศูนย์บริการการศึกษา
6. ทำแบบประเมินผลตนเองหลังเรียนหน่วยที่ 1

สื่อการสอน

1. เอกสารการสอน
2. แบบฝึกปฏิบัติ
3. เทปตลับประจำชุดวิชา
4. รายการสอนทางวิทยุกระจายเสียง
5. รายการสอนทางวิทยุโทรทัศน์
6. การสอนเสริม และการสอนทบทวน

ประเมินผล

1. การสอบไล่ประจำภาค
2. การทำกิจกรรมที่กำหนดให้ ส่งให้ตรวจ

เมื่ออ่านแผนการสอนแล้ว ขอให้ทำแบบประเมินผลตนเองก่อนเรียนในแบบฝึกปฏิบัติ

ตอนที่ 1.1

การศึกษาเพื่อการพัฒนา

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 1.1 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

- 1.1.1 ความหมายของพัฒนศึกษา
- 1.1.2 แรงกระตุ้นที่ก่อให้เกิดพัฒนศึกษา
- 1.1.3 สถานภาพของพัฒนศึกษา

แนวคิด

1. การศึกษาเป็นปัจจัยที่ 5 แห่งการดำรงชีพ บุคคลต้องการการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของชีวิตและการทำงาน นอกเหนือจากปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นความต้องการด้านอาหาร ที่อยู่ อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค
2. การศึกษาเป็นปัจจัยแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ในปัจจุบันจึงได้มีการเน้นการศึกษาเพื่อการพัฒนา หรือที่เรียกว่า พัฒนศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของศึกษาศาสตร์

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.1.1 – 1.1.3 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายความหมายของพัฒนศึกษาได้ถูกต้อง
2. อธิบายความเป็นมาและแรงกระตุ้นที่ก่อให้เกิดพัฒนศึกษาได้ชัดเจน
3. ประเมินสถานภาพของพัฒนศึกษาในประเทศไทยได้ถูกต้อง

เรื่องที่ 1.1.1

ความหมายของพัฒนศึกษา

ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้มีการตื่นตัวทางด้านการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่เพิ่งได้รับเอกราช และประเทศที่อยู่ในสภาพด้อยพัฒนา มาก่อน แม้การพัฒนาจะมีเป้าหมายสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ แต่ก็ครอบคลุมไปถึงพัฒนาการทางด้าน สังคมและวัฒนธรรมด้วย แนวทางการพัฒนาประเทศเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงจากสภาพ การณ์หนึ่งไปสู่สภาพการณ์ที่ดีขึ้น ถือได้ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเป็นกระบวนการ ที่ต้องอาศัยขีดความพร้อมและความสามารถทางด้านวิชาการเป็นปัจจัยสำคัญด้วย ในระยะที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ได้มีนักวิชาการหลายสาขาวิชาหันมาศึกษาเรื่อง “การพัฒนา” (Development) อัน จะนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้า (Progress) และความทันสมัย (Modernization) ของสังคม ได้มีการ ศึกษาวิเคราะห์ถึงกระบวนการของการพัฒนา และพยายามประยุกต์เอาวิชาการสาขาต่าง ๆ มาใช้ใน กระบวนการพัฒนาประเทศด้วย ตัวอย่างเช่น สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ ก็ได้เน้นเศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยว ข้องกับการพัฒนาที่เรียกว่า เศรษฐศาสตร์พัฒนาการ (Development Economics) หรือเศรษฐศาสตร์ เพื่อการพัฒนา และทางด้านการบริหาร ก็มีการเน้นการบริหารที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่เรียกว่า พัฒน บริหารศาสตร์ (Development Administration) หรือการบริหารเพื่อการพัฒนา เป็นต้น

เนื่องจากการศึกษาเป็นกิจกรรมและเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก จนถึงกับมีคำกล่าวว่า “กระบวนการพัฒนาเป็นกระบวนการศึกษาชนิดหนึ่ง” (The development process is an educational process)¹ นักวิชาการศึกษาจึงได้มีการศึกษาวิเคราะห์เรื่องการศึกษาในส่วน ที่เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เช่นเดียวกับสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ประเทศอื่น ๆ เกิดสาขาวิชาการใหม่เป็นส่วนหนึ่งของสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ เรียกว่า พัฒนศึกษา (Development Education) ซึ่งเน้นเรื่อง การศึกษาเพื่อการพัฒนา เมื่อเป็นดังนี้ ความหมายของพัฒนศึกษาจึง หมายถึง “การศึกษาอบรม ซึ่งมีคุณค่าในการส่งเสริมสนับสนุนเป้าหมายของการพัฒนาประเทศ”² ปัญหาหลักที่อยู่ในขอบข่ายความสนใจของนักวิชาการด้านพัฒนศึกษาก็คือจัดการศึกษาอย่างไร จึง จะสอดคล้องสนองตอบต่อการพัฒนาประเทศได้ดีที่สุด

1. Donald K. Adams, “On the Nature of Development Education” in Robert W. Burns (ed.) *Education and the Development of Nation* New York : School of Education, Syracuse University, 1963, p. 6.

2. เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

เรื่องที่ 1.1.2

แรงกระตุ้นที่ก่อให้เกิดพัฒนศึกษา

การศึกษาวเคราะห์ระบบการศึกษาของประเทศต่าง ๆ นั้นเริ่มขึ้นในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นส่วนของการศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative Education) เพื่อตอบสนองความสนใจใคร่รู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาในประเทศต่าง ๆ การศึกษาเปรียบเทียบดังกล่าว มีขั้นตอนของการพัฒนา 5 ระยะด้วยกัน คือ³

ระยะเริ่มต้น เป็นช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีลักษณะเป็นการบอกเล่าของนักเดินทางท่องเที่ยว (Traveler's tales) ผู้ซึ่งได้ไปเที่ยวต่างประเทศกลับมาแล้วได้เขียนเล่าเรื่องการเดินทาง โดยครอบคลุมถึงเรื่องการศึกษาในประเทศนั้น ๆ ด้วย เป็นการบันทึกเรื่องตามสภาพที่เห็น หรือได้รับการบอกเล่าโดยมิได้มีการวิเคราะห์หลักซึ่งถึงระบบการศึกษาแต่ประการใด

ระยะที่ 2 ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา เริ่มมีการศึกษาเปรียบเทียบระบบการศึกษาของประเทศต่าง ๆ เพื่อที่จะใช้เป็นแนวทางการจัดการศึกษาในประเทศของตน มีการส่งเจ้าหน้าที่และนักวิชาการไปดูงานด้านการศึกษาในต่างประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะในการแสวงหาแนวคิด และหลักการจัดการศึกษาเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาภายในประเทศ การศึกษาเปรียบเทียบในช่วงนี้มุ่งการหยิบยืมแนวคิดในการจัดการศึกษา (Educational borrowing) เป็นสำคัญ

ระยะที่ 3 เป็นช่วงที่มีความสนใจด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นในระยะหลังจากสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง มีความร่วมมือทางด้านการศึกษาเกิดขึ้นระหว่างประเทศต่าง ๆ โดยมุ่งใช้การศึกษาเพื่อการพัฒนาความเข้าใจอันดี เพื่อนำมาซึ่งสันติภาพของโลก เริ่มมีการแลกเปลี่ยนนักวิชาการและนักศึกษา การศึกษาเปรียบเทียบในช่วงนี้มักจะเน้นการเปรียบเทียบปรัชญาการศึกษา โครงสร้างและการจัดการศึกษาในลักษณะต่าง ๆ รวมทั้งการแสวงหาสู่ทางความร่วมมือทางด้านการศึกษาระหว่างประเทศ (International Education)

ระยะที่ 4 เป็นช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา การศึกษาเปรียบเทียบเริ่มหันมาสนใจความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับสังคม การศึกษาได้รับการพิจารณาว่าเป็นกระจกเงาของสังคม และมีส่วนโดยตรงในการเปลี่ยนแปลงของสังคม การศึกษาเปรียบเทียบจึงมุ่งเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับสังคมเป็นสำคัญ

ระยะที่ 5 เป็นช่วงระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปัจจุบัน เป็นยุคที่ตื่นตัวทางด้านการพัฒนาประเทศ การศึกษาได้รับการพิจารณาว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศ ในช่วงนี้ได้มีการศึกษาเปรียบเทียบการจัดการศึกษาในประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา เพื่อจะศึกษาวเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการศึกษากับการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ ประกอบกับในช่วงนี้เป็นช่วงระยะเวลาที่วิชาการด้านสังคมศาสตร์ได้รับความสนใจกว้างขวางขึ้น นักสังคมศาสตร์

3. ประมวลสาระสำคัญจากหนังสือของ Harold J. Noah และ Max A. Eckstein เรื่อง *Toward a Science of Comparative Education* (New York : The Macmillan Company, 1969).

หลายสาขาได้ทุ่มเทความสนใจศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม และใช้วิชาการด้านสังคมศาสตร์ มาวิเคราะห์การศึกษาในแง่มุมต่าง ๆ เช่น เศรษฐศาสตร์วิเคราะห์การศึกษาในแง่ของการลงทุน สังคมวิทยาในแง่ของกระบวนการในการพัฒนาบุคคล เพื่อการดำรงคนในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง ที่เรียกว่า สังคมประภคิต และมานุษยวิทยา ซึ่งพิจารณาการศึกษาในแง่ของการถ่ายทอดวัฒนธรรม เป็นต้น ะยะนี้จึงถือได้ว่าเป็นช่วงที่ก่อให้เกิดแนวคิดและหลักการทางด้านพัฒนศึกษา (Development Education) สืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้

ผลจากการศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative Education) และการศึกษาระหว่างประเทศ (International Education) ที่ได้รับการพัฒนามาตั้งแต่ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน รวมทั้งการประยุกต์วิชาการด้านสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามาวิเคราะห์การศึกษา จัดว่าเป็นพื้นฐานที่มาและแรงกระตุ้นสำคัญที่ก่อให้เกิดศาสตร์สาขา “พัฒนศึกษา” ขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พัฒนาการของการศึกษาเปรียบเทียบในระยะหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน

เรื่องที่ 1.1.3

สถานภาพของพัฒนศึกษา

ในปัจจุบัน “พัฒนศึกษา” มีสถานภาพเป็นวิชาการสาขาหนึ่งของศึกษาศาสตร์ที่มุ่งให้ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ วิชาพัฒนศึกษาได้รับการบรรจุไว้ในหลักสูตรศึกษาศาสตร์เป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 เป็นวิชาประกอบที่เปิดให้นักศึกษาบางสาขาวิชาเอกเลือกเรียนในระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา ตัวอย่างเช่น ชุดวิชาพัฒนศึกษาที่เปิดสอนเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรปริญญาตรี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และรายวิชาด้านพัฒนศึกษาที่เปิดสอนเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิตของภาควิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น ลักษณะที่ 2 เป็นสาขาวิชาเอกในระดับบัณฑิตศึกษา อย่างที่เปิดสอนอยู่ในระดับปริญญาตรีบัณฑิตของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

พัฒนศึกษาโดยสาระและธรรมชาติแล้ว มีความคาบเกี่ยวกับสาขาวิชาต่าง ๆ หลายสาขา จึงมีลักษณะเป็นพหุวิทยาการ (Multi-disciplinary) กล่าวคือ มีการประยุกต์หลักการทฤษฎีและวิธีการของศาสตร์หลายสาขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ และรัฐศาสตร์ มาใช้ประกอบกันเป็นอันมาก ในการศึกษาวิชาพัฒนศึกษา นักศึกษาจำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานในวิชาการด้านสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องดังกล่าวพอสมควร จึงจะสามารถทำความเข้าใจในเนื้อหาสาระของพัฒนศึกษาได้ดี ด้วยเหตุนี้ การศึกษาวิชาพัฒนศึกษาในฐานะวิชาเอก จึงมักจะจัดไว้ในระดับสูงกว่าปริญญาตรี

กิจกรรม 1.1.1 - 1.1.3

โปรดหยุดคิดทบทวนก่อนศึกษาเรื่องต่อไป เพื่อแสวงหาคำตอบของคำถาม 2 ข้อ ต่อไปนี้

1. เราจะเรียนพัฒนาศึกษาไปเพื่ออะไร
2. ทำไมจึงถือว่า การศึกษาเป็นปัจจัยที่ 5 แห่งการดำรงชีพ

โปรดบันทึกคำตอบตามแนวความคิดของท่านเอง ลงในแบบฝึกปฏิบัติหน่วยที่ 1 ตอนที่ 1.1

กิจกรรม 1.1.1 - 1.1.3

แนวตอบกิจกรรม 1.1.1 - 1.1.3

1. พัฒนศึกษาจะช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนาประเทศ
จะได้จัดและดำเนินการศึกษาได้ตรงกับความต้องการของประเทศดียิ่งขึ้น
2. เพราะการศึกษาช่วยพัฒนาคุณภาพของชีวิตและการทำงาน บุคคลจะดำรงตนอยู่ในสังคม
ได้อย่างดี มีความสุข ต้องอาศัยปัจจัยทางการศึกษา

ตอนที่ 1.2

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนา

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 1.2 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

- 1.2.1 การศึกษากับการพัฒนาประเทศ
- 1.2.2 การศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจ
- 1.2.3 การศึกษากับการพัฒนาสังคม
- 1.2.4 การศึกษากับพัฒนาการเมือง
- 1.2.5 การศึกษากับพัฒนาความมั่นคงของชาติ
- 1.2.6 การศึกษากับการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ

แนวคิด

1. ในการพัฒนาประเทศนั้น จะต้องมีพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองควบคู่กันไป การศึกษาในฐานะที่เป็นกระบวนการพัฒนาบุคคลซึ่งเป็นหน่วยสำคัญของสังคม จึงมีความสัมพันธ์และเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เหล่านี้
2. ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง มีลักษณะเป็นปฏิสัมพันธ์ กล่าวคือ เป็นความสัมพันธ์สองทางที่กิจการเหล่านี้ เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการพัฒนาซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่ความมั่นคงของชาติ

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.2.1-1.2.5 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

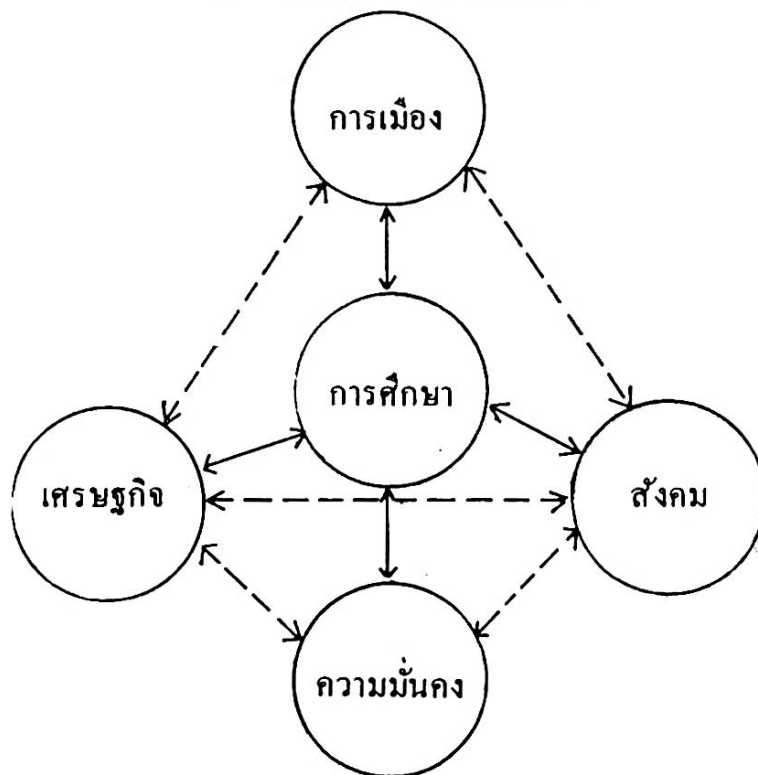
1. ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนาประเทศ
2. วิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง
3. ประเมินความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อความมั่นคงของชาติ
4. อธิบายความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ

เรื่องที่ 1.2.1

การศึกษากับการพัฒนาประเทศ

คำว่า “พัฒนา” ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Development หมายความว่า การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ดีขึ้น เจริญขึ้น การพัฒนาประเทศจึงหมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกิจการด้านต่าง ๆ เพื่อให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคง การพัฒนาประเทศมีขอบข่ายครอบคลุมการพัฒนา กิจการทุกด้านทั้งของรัฐและเอกชน ทั้งระดับบุคคลและระดับที่เป็นส่วนรวม หากจะจำแนกเป็นกิจการหลัก ๆ เพื่อความสะดวกในการศึกษาเรื่องการพัฒนาประเทศ ก็อาจจำแนกการพัฒนาออกเป็นด้านใหญ่ ๆ ได้ 4 ด้าน คือ การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม การพัฒนาการเมือง และการพัฒนาความมั่นคงของชาติ

ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความมั่นคงของชาติ นอกเหนือจากปัจจัยอื่น ๆ คือ การศึกษา ซึ่งเป็นกิจกรรมและกระบวนการสังคมที่มีผลโดยตรงต่อการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนา ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความมั่นคงของชาติ อาจเสนอเป็นแผนภาพได้ดังนี้

การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความมั่นคงของชาติ ในแง่ปฏิสัมพันธ์คือการพิจารณาความสัมพันธ์สองทางที่กิจการเหล่านี้เป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการพัฒนาซึ่งกันและกัน ทั้งจัดกิจกรรมการศึกษาไว้เป็นศูนย์กลางของข่ายความสัมพันธ์ ก็เนื่องมาจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความมั่นคงของชาติ ต่างก็ต้องอาศัยการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนากิจการด้านนั้น ๆ ในขณะที่เดียวกัน การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความมั่นคงของชาติ ต่างก็มีผลต่อกันและกันและมีผลเชื่อม

โยงมาสู่การพัฒนาการศึกษาด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่กำลังพัฒนาย่อมจะต้องมีวิธีการจัดการศึกษาที่เน้นการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศเป็นพิเศษ

โปรดศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้เพิ่มเติมในหน่วยที่ 14

เรื่องที่ 1.2.2

การศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ในการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น การศึกษาได้รับการพิจารณาว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาที่สำคัญ ทั้งนี้ เพราะนักเศรษฐศาสตร์ถือว่า การศึกษาเป็นการลงทุน (Investment) และการบริโภค (Consumption) ที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจโดยตรง ในแง่เศรษฐศาสตร์ คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญเรียกว่า ทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource) มนุษย์จะเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจเต็มที่ ก็จะต้องได้รับการพัฒนาเพื่อให้เป็นผู้บริโภคที่ฉลาด (Good Consumer) กล่าวคือ รู้จักเลือกวิถีทางการดำเนินชีวิตที่ดี มีรสนิยม รู้จักใช้จ่ายใช้สอยให้เหมาะสมพอควร และเป็นผู้ผลิตที่สามารถ (Good Producer) กล่าวคือ มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพการงานเพื่อหารายได้เลี้ยงตัวและครอบครัว ยิ่งความเจริญมั่นคงให้แก่ตนเองและสังคม

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจนี้ เรียกว่า “การพัฒนากำลังคน” (Manpower Development) ซึ่งหมายถึง การให้การศึกษอบรมเพื่อให้บุคคลมีความรู้ ทักษะ ทัศนคติ และค่านิยมที่เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการด้านการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ สถาบันสังคมที่มีหน้าที่จัดการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน มีความรับผิดชอบในการผลิตและพัฒนากำลังคน (Supplier of Manpower) ตามความต้องการกำลังคน (Manpower Demand) ของระบบเศรษฐกิจ ถ้าผลิตได้ตามความต้องการทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ กำลังคนที่ผลิตได้ก็จะเป็นจักรกลสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจให้บรรลุตามเป้าหมาย

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกัน หากการพัฒนาเศรษฐกิจประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ผลของการลงทุนทางการศึกษาก็จะดีขึ้น ช่วยให้การพัฒนาการศึกษากระทำได้ดีเพิ่มขึ้นด้วย

โปรดศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้เพิ่มเติมในหน่วยที่ 2

เรื่องที่ 1.2.3

การศึกษากับการพัฒนาสังคม

ในการพัฒนาสังคมนั้น การศึกษาได้รับการพิจารณาว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาที่สำคัญ ทั้งนี้ เพราะหน่วยของสังคมที่พึงได้รับการพัฒนามากที่สุด คือ บุคคลผู้เป็นสมาชิกของสังคมนั้น ๆ เมื่อการศึกษาเป็นกิจกรรมและกระบวนการพัฒนาบุคคล เพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การศึกษาจึงมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมโดยตรง สังคมที่กำลังพัฒนานั้น มักจะมีโครงสร้างและระเบียบสังคมทั้งในส่วนที่พึงสงวนรักษาไว้ และในส่วนที่ต้องการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสมทันสมัยยิ่งขึ้น การศึกษาจึงมีหน้าที่ถ่ายทอดรูปแบบของสังคมและเปลี่ยนแปลงสังคมควบคู่กันไป กระบวนการที่การศึกษาใช้ในการให้การศึกษอบรมเพื่อเตรียมผู้เยาว์ให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีของสังคม มีทัศนคติ และบุคลิกภาพเหมาะสมกับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง คือ กระบวนการสังคมประภิต (Socialization Process) หรือการขัดเกลาสังคม และกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม (Enculturation Process) กระบวนการทั้งสองครอบคลุมถึงกระบวนการต่าง ๆ ที่สถาบันสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน วัด และสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ใช้ในการอบรมเลี้ยงดูถ่ายทอดแนวความคิด ความเชื่อ ระบบพฤติกรรม ตลอดจนศิลปกรรมของกรุ่นหนึ่งไปสู่กรุ่นหนึ่ง โดยอาศัยวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ เป็นแกนกลาง

ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาสังคมจึงต้องอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจแก่สมาชิกของสังคม รวมทั้งพัฒนาทัศนคติและค่านิยมที่เหมาะสมและเอื้ออำนวยต่อแนวทางการพัฒนาสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัย การศึกษาจึงเป็นทั้งกระบวนการรักษาและถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของสังคม และเป็นตัวการในการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม เพื่อให้สังคมได้พัฒนาไปในแนวทางที่ปรารถนา

โปรดศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้เพิ่มเติมในหน่วยที่ 3, 4 และ 5

เรื่องที่ 1.2.4

การศึกษากับการพัฒนาการเมือง

ในการพัฒนาการเมืองนั้น การศึกษาได้รับการพิจารณาว่าเป็นกระบวนการประชาธิปไตย (Democratization Process) ซึ่งนอกเหนือจากการมุ่งส่งเสริมความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาแล้ว การศึกษายังจะต้องเสริมสร้างวุฒิภาวะทางการเมือง (Political Maturity) และปลูกฝังค่านิยมและวิถีชีวิตประชาธิปไตยตามแนวทางการพัฒนาทางการเมืองของประเทศด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการพัฒนาการเมือง มีประเด็นสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายทางการเมืองกับเป้าหมายทางการศึกษาเป็นอย่างไร
2. การดำเนินการทางการเมืองกับทางการศึกษาสัมพันธ์กันเพียงใด หรือไม่

นับตั้งแต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองตั้งแต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้มีเป้าหมายของการพัฒนาทางการเมือง โดยมุ่งที่จะเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขมาโดยตลอด หากนำเป้าหมายทางการศึกษานับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองมาวิเคราะห์ ก็จะพบว่า การศึกษาก็มีเป้าหมายที่จะให้การศึกษอบรมเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยดังกล่าวตลอดมาเช่นกัน โดยหลักการแล้ว เป้าหมายทางการเมืองและการศึกษาของประเทศไทย มีจุดมุ่งในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยร่วมกัน แต่ปัญหาอยู่ที่ประเด็นที่ 2 คือ การดำเนินการทางการเมือง ซึ่งมีผลทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยต้องล้มลุกคลุกกลตลอดมา มีผลกระทบต่อการศึกษาอบรมทางด้านการเมืองที่ขาดการต่อเนื่อง หรือแม้แต่เกิดภาวะความขัดแย้งระหว่างภาวะทางการเมืองกับการศึกษา จะเห็นได้ว่า บางยุคบางสมัยการให้ศึกษาด้านการเมืองเป็นสิ่งต้องห้าม การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย การขาดประสบการณ์และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองของประชาชน ทำให้ศรัทธาและความเชื่อมั่นในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของประชาชนอยู่ในระดับที่ยังไม่น่าพึงพอใจ สภาพการณ์เช่นนี้ ย่อมมีผลต่อการดำเนินการทางการเมืองเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะ หลักการและทฤษฎีที่ใช้อบรมสั่งสอนเกี่ยวกับประชาธิปไตยกับพฤติกรรมทางการเมืองที่ปรากฏมักจะสวนทางกัน อย่างไรก็ตาม หากเป้าหมายทางการเมืองและเป้าหมายทางการศึกษายังมีส่วนร่วมในอันที่จะพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอย่างแท้จริงแล้ว ความหวังที่จะเห็นประชาธิปไตยเจริญงอกงามขึ้นในผืนแผ่นดินไทยก็คงจะไม่ไกลเกินร่อ

โปรดศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้เพิ่มเติมในหน่วยที่ 6

เรื่องที่ 1.2.5

การศึกษากับพัฒนาความมั่นคงของชาติ

ในด้านการพัฒนาความมั่นคงของชาตินั้น การศึกษาได้รับการพิจารณาว่าเป็นกิจกรรมและกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับสังคมจิตวิทยา กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่ปลูกฝังอบรมประชาชนในชาติ ให้มีความภาคภูมิใจ ผูกพัน และมีความรู้สึกรักชาติร่วมชาติ มีความยึดมั่นศรัทธาในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมพลังอำนาจแห่งชาติ

ในบรรดาปัจจัยกำลังอำนาจของชาติ การศึกษาเป็นปัจจัยกำลังอำนาจของชาติที่สำคัญและมีส่วนต่อการพัฒนาความมั่นคงของชาติเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจาก การศึกษานอกจากจะช่วยพัฒนาบุคคลแต่ละคนให้มีความเจริญงอกงาม มีความเป็นคน (Manhood) และเป็นกำลังคน (Manpower) ที่มีประโยชน์ต่อสังคมแล้ว การศึกษายังช่วยเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างประชาชนในชาติ กล่าวคือ สามารถสื่อสารสัมพันธ์กันได้โดยใช้ภาษาเดียวกัน อยู่ในกรอบของวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นที่ยอมรับของกันและกัน มีความรู้สึกร่วมชาติร่วมแผ่นดิน เป็นต้น

การศึกษาเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างสรรค์จริยธรรมความก้าวหน้าทางวิชาการ โดยอาศัยการวิจัย ค้นคว้าบุกเบิกแสวงหาความรู้ใหม่ ก่อให้เกิดความเป็นไททางวิชาการที่ช่วยให้ประเทศไทยสามารถพึ่งตนเองทางวิชาการได้ดีขึ้น และสามารถใช้ผลความก้าวหน้าทางวิชาการโดยเฉพาะทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ด้วยเหตุนี้ การศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาความมั่นคงของชาติปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และการทหาร อันเป็นปัจจัยเสริมสร้างความมั่นคงของชาติโดยรวม

โปรดศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้เพิ่มเติมในหน่วยที่ 8-13

เรื่องที่ 1.2.8

การศึกษากับการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ

ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสารและการคมนาคมทำให้มนุษย์ในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกมีการติดต่อถึงกันได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น ทำให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ทั้งระดับเอกชนและระหว่างประเทศขึ้นอย่างกว้างขวาง ความสัมพันธ์มีทั้งในลักษณะของความเป็นมิตรและในลักษณะของความเป็นศัตรู ซึ่งเป็นปัญหาของ “สงคราม” และ “สันติภาพ” ของโลก นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา องค์การโลก เช่น องค์การสหประชาชาติและประเทศสมาชิก ได้ใช้ความพยายามทุกวิถีทางที่จะเสริมสร้างสันติภาพอันถาวรให้เกิดขึ้นในโลก การเสริมสร้างสันติภาพจะทำได้ จำเป็นต้องอาศัย ความเข้าใจอันดีระหว่างประชากรของประเทศต่าง ๆ เป็นพื้นฐานสำคัญ การศึกษาในฐานะที่เป็นกิจกรรมสำคัญในการพัฒนาคน จึงได้รับการพิจารณาว่าน่าจะมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชากรของประเทศต่าง ๆ โดยการเน้นความสำคัญของการศึกษาระหว่างประเทศ (International Education) ให้มากขึ้น องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติจึงได้ถือเป็นนโยบายสำคัญในอันที่จะส่งเสริมการศึกษาเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียน และกิจกรรมนอกโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สื่อมวลชนเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว

ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาในโรงเรียนนั้น จุดมุ่งหมายของการศึกษาทุกระดับ ต่างก็เน้นการสร้างควมสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ ความสำนึกดังกล่าวจะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างพลโลก เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างเสริมสันติภาพและความสันติสุขอันเป็นยอดปรารถนาของมนุษยชาติ กิจกรรมการเรียนการสอนจึงได้ครอบคลุมเรื่องการศึกษา ภาษาต่างประเทศ วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของชนชาติต่าง ๆ อารยธรรมของโลก และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเทศต่าง ๆ นอกจากนี้ยังได้จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเยาวชน นักศึกษา และนักวิชาการระดับต่าง ๆ กันอย่างกว้างขวางเพื่อประโยชน์ของการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศเพื่อสันติสุขของโลก

โปรดศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้เพิ่มเติมในหน่วยที่ 15

กิจกรรม 1.2.1-1.2.6

มีคำกล่าวที่ว่า “หน่วยที่สำคัญที่สุดของสังคม คือ บุคคล ถ้าบุคคลได้รับการพัฒนาดีแล้ว สังคมก็จะพัฒนาตามไปด้วย” ถ้าคำกล่าวนี้เป็นความจริง การศึกษาจะต้องพัฒนาบุคคลให้มีคุณลักษณะเช่นไรจึงจะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ความมั่นคงแห่งชาติ และความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ

โปรดเขียนคำตอบลงในแบบฝึกปฏิบัติ หน่วยที่ 1 ตอนที่ 1.2 กิจกรรม 1.2.1 – 1.2.6

แนวตอบกิจกรรม 1.2.1-1.2.6

โปรดศึกษาสาระของเรื่องที่ 1.2.1 – 1.2.6 อีกครั้งหนึ่ง เพื่อแสวงหาคำตอบของคำถามข้างต้น แนวตอบจะเป็นดังนี้

1. คุณลักษณะทางเศรษฐกิจ : เป็นผู้ผลิตที่สามารถ เป็นผู้บริโภคที่ฉลาด
2. คุณลักษณะทางสังคม : เป็นผู้ที่มีทัศนคติ ค่านิยม บุคลิกภาพ และพฤติกรรมที่เหมาะสม
3. คุณลักษณะทางการเมือง : มีวุฒิภาวะทางการเมือง ยึดมั่นในค่านิยมและวิถีชีวิตประชาธิปไตย
4. คุณลักษณะทางความมั่นคง : มีความรู้สึก รักชาติ ร่วมชาติ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชนในชาติ
5. คุณลักษณะทางความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ : มีความสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ

ตอนที่ 1.3

การวางแผนพัฒนาการศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 1.3 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

- 1.3.1 ความเป็นมาของแผนพัฒนาระดับชาติ
- 1.3.2 การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย
- 1.3.3 การวางแผนพัฒนาการศึกษาของประเทศไทย

แนวคิด

1. การพัฒนาประเทศจะดำเนินไปสู่เป้าหมายได้ จำเป็นต้องมีการวางแผนพัฒนากิจการด้านต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์แบบที่เรียกว่า แผนพัฒนาประเทศ
2. การศึกษาในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนา จึงได้รับการพิจารณาเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาประเทศ
3. ในปัจจุบัน ได้มีการวางแผนพัฒนาการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ถือได้ว่า ประเทศไทยได้เน้นการศึกษาเพื่อการพัฒนา หรือพัฒนาศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาประเทศ

วัตถุประสงค์

เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.3.1 – 1.3.4 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายความหมายและความสำคัญของการวางแผนพัฒนาประเทศ
2. ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการวางแผนพัฒนาการศึกษากับการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
3. ประเมินสถานการณ์ปัจจุบันของการวางแผนพัฒนาประเทศ

เรื่องที่ 1.3.1

ความเป็นมาของแผนพัฒนาระดับชาติ

ประเทศไทยได้เริ่มมีการเตรียมงานวางแผนพัฒนาประเทศอย่างจริงจังเพื่อให้มีแผนพัฒนาระดับชาติตั้งแต่ พ.ศ. 2493 โดยการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งสภาเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้น ทำหน้าที่วิเคราะห์วิจัยสภาพการณ์เศรษฐกิจและเป็นที่ปรึกษาของรัฐบาลในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาทางการเงิน การคลังและการเศรษฐกิจโดยทั่วไป สภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติได้จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินการทำผังเศรษฐกิจของประเทศขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาด้านงบประมาณวิสามัญลงทุนซึ่งมีการขยายตัวมากขึ้นในระบอบนั้น ผลงานของคณะกรรมการดังกล่าวถือได้ว่าเป็นงานขั้นพื้นฐานที่ได้นำมาสู่การวางแผนพัฒนาระดับชาติที่สมบูรณ์แบบในระบอบต่อมา

ในปี พ.ศ. 2494 รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการทางเศรษฐกิจขึ้นอีกคณะหนึ่งชื่อว่า “คณะกรรมการร่วมมือเศรษฐกิจและวิชาการกับต่างประเทศ” (ก.ศ.ว.) มีหน้าที่ประสานงานการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการจากสหรัฐอเมริกาตามความตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการระหว่างประเทศไทยและสหรัฐอเมริกา เนื่องจากงานของคณะกรรมการ ก.ศ.ว. และสภาเศรษฐกิจแห่งชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด รัฐบาลจึงได้กำหนดให้เลขาธิการสภาเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นกรรมการและเลขานุการของ ก.ศ.ว. อีกตำแหน่งหนึ่งด้วย ทำให้องค์กรทั้งสองมีสำนักงานร่วมกัน ช่วยให้เกิดความสะดวกในด้านการติดต่อประสานงานกันโดยใกล้ชิด

การดำเนินงานของสภาเศรษฐกิจแห่งชาติและ ก.ศ.ว. แม้จะมีส่วนช่วยให้กิจการด้านการพัฒนาเศรษฐกิจได้รับการพิจารณาวิเคราะห์ถึงผลดีผลเสียอย่างรอบคอบละเอียดถี่ถ้วนขึ้นก็ตาม แต่การจัดวางแผนพัฒนาประเทศก็ยังมีได้จัดทำเป็นแบบที่มีการวางแนวทางและเป้าหมายระยะยาวที่แน่นอนไว้ การจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจทั้งในส่วนที่เป็นงบประมาณของรัฐบาลไทยและเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศยังกระทำเป็นรายปี ทำให้เกิดความไม่แน่นอนเกี่ยวกับโครงการที่ต้องมีการดำเนินงานต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลาหลายปี ในช่วงนี้จึงยังไม่มีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบตามหลักวิชาอย่างแท้จริง

ในปี พ.ศ. 2500 รัฐบาลไทยได้ติดต่อขอให้ธนาคารโลกส่งคณะผู้แทนเข้ามาสำรวจภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทย เพื่อจะใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระยะยาวต่อไป คณะสำรวจภาวะเศรษฐกิจของธนาคารโลกได้เดินทางเข้ามาปฏิบัติงานตามคำขอร้องของรัฐบาลไทยเป็นเวลาประมาณ 1 ปี (กรกฎาคม 2500 – มิถุนายน 2501) และได้จัดทำรายงานฉบับหนึ่งชื่อว่า “โปรแกรมการพัฒนากาชากรัฐบาลสำหรับประเทศไทย” (A Public Development Program for Thailand) รายงานฉบับนี้ได้ศึกษาปัญหาและแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างละเอียดอย่างที่ไม่เคยจัดทำมาก่อน คณะสำรวจภาวะเศรษฐกิจของธนาคารโลก ได้คำนวณปริมาณเงินที่รัฐบาลจะจัดหามาได้ในช่วงปี พ.ศ. 2501 – 2506 พร้อมทั้งเสนอแนะวิธีการจัดสรรเงินตลอดจนการกำหนดนโยบายและมาตรการต่าง ๆ เพื่อให้การใช้จ่ายเงินเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศมากที่สุด รายงานฉบับนี้แม้จะมีใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจที่สมบูรณ์แบบก็ตาม แต่ก็ใช้เป็นหลักในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชาติได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอที่สำคัญอีกประการหนึ่งของคณะสำรวจสถานะเศรษฐกิจของธนาคารโลกที่มีผลต่อการวางแผนพัฒนาประเทศเป็นอย่างมากคือ ข้อเสนอให้รัฐบาลไทยจัดตั้งหน่วยงานวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจระดับชาติขึ้นเป็นการถาวร เพื่อให้ทำหน้าที่ศึกษา ติดตาม วิเคราะห์ วิจัยสถานะเศรษฐกิจ รวมทั้งจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระยะยาวด้วย ข้อเสนอนี้ก่อให้เกิดการจัดตั้งสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้น เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2502 มีฐานะเป็นกรมในสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งในปัจจุบันก็คือ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นหน่วยงานระดับกรมที่รับผิดชอบ การจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

เรื่องที่ 1.3.2

การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย

ประเทศไทยได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2504 จนถึงปัจจุบันได้มีแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาแล้ว 4 ฉบับ คือ

1. แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ ระยะแรก พ.ศ. 2504 – 2506 และระยะที่ 2 พ.ศ. 2507 – 2509 รวมเป็นแผนพัฒนาประเทศ 6 ปี
2. แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2510 – 2514 เป็นแผนพัฒนาประเทศ 5 ปี
3. แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2515 – 2519 เป็นแผนพัฒนาประเทศ 5 ปี
4. แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2520 – 2524 เป็นแผนพัฒนาประเทศ 5 ปี

การจัดทำแผนพัฒนาระดับชาติ ใช้ช่วงระยะเวลา 5 ปี ยกเว้น ฉบับที่ 1 ใช้ช่วงเวลา 6 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 5 อยู่ระหว่างการจัดทำและจะมีผลบังคับใช้ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2524 ถึง 30 กันยายน พ.ศ. 2529

วัตถุประสงค์และนโยบายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแต่ละฉบับ พอจะประมวลสรุปประเด็นสำคัญ ๆ ได้ดังนี้

แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) เน้นหนักทางด้าน การพัฒนาเศรษฐกิจในภาครัฐบาลเป็นสำคัญ แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกนี้จึงได้กำหนดนโยบายและแนวทางในการดำเนินงานมุ่งไปในทางการเร่งรัดพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนาชลประทาน การพลังงาน การสร้างทาง การรถไฟ และโทรคมนาคม เป็นต้น โครงการประเภทบริการที่ได้รับความสำคัญอันดับสูงได้แก่ การวิจัยทดลองและการส่งเสริมการเกษตร การอุตสาหกรรม

การพัฒนาการศึกษา และการสาธารณสุข เป็นต้น ข้อน่าสังเกตก็คือแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับแรกนี้ใช้ชื่อว่า แผนพัฒนาการเศรษฐกิจ โดยยังไม่มีคำว่า “สังคม” อยู่ในชื่อแผน ทั้งนี้เพราะวัตถุประสงค์สำคัญของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับนี้ก็คือ การพัฒนาเศรษฐกิจดังที่ได้กล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตามการพัฒนาการศึกษา ซึ่งตามหลักการแล้วเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาสังคม ก็ได้รับการบรรจุไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกด้วย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะการศึกษาได้รับการพิจารณาว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาได้รับการพิจารณาว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนากำลังคนเพื่อประโยชน์ของการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยกำลังคนเป็นสิ่งสำคัญด้วย

แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510 – 2514) การวางแผนพัฒนาประเทศได้ขยายขอบเขตให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 โดยได้เพิ่มเติมสาระสำคัญเพิ่มขึ้นจากแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับแรก 4 ประการด้วยกันคือ

1. เน้นการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าควบคู่กันไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ชื่อแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 2 จึงมีคำว่า “สังคม” เพิ่มขึ้นในชื่อแผนเป็นครั้งแรก
2. เน้นความสำคัญของการพัฒนากำลังคน โดยมุ่งวางแผนการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการด้านกำลังคนระดับต่าง ๆ ของประเทศ ตามภาวะการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ
3. เน้นความสำคัญของภาคเอกชน ในการพัฒนาอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และบริการด้านต่าง ๆ โดยมุ่งกระชับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและเอกชนมากยิ่งขึ้น
4. เน้นการพัฒนาท้องถิ่นและชนบท โดยเฉพาะท้องถิ่นที่ห่างไกลทุรกันดาร

วัตถุประสงค์และนโยบายสำคัญของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 ได้แก่ การยกระดับมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้สูงขึ้น โดยการเพิ่มรายได้และระดมกำลังทรัพยากรของประเทศมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้มากที่สุด นอกจากการดำเนินนโยบายหลักต่อเนื่องจากแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกแล้ว แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 ยังได้กำหนดนโยบายสำคัญ ๆ เพิ่มขึ้นอีกหลายด้านเช่น นโยบายพัฒนาชนบท เพื่อกระจายความเจริญ และกระจายผลการพัฒนาไปสู่ประชาชนในภูมิภาคและท้องถิ่นต่าง ๆ นโยบายพัฒนากำลังคนเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนกำลังคนระดับต่าง ๆ และนโยบายการส่งเสริมเอกชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515 – 2519) เป็นแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่สมบูรณ์แบบมากขึ้นกว่าแผนพัฒนา ฉบับที่ 1 – 2 ทั้งในด้านการมีส่วนร่วมของราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของภาคเอกชนมากยิ่งขึ้น ได้มีการเพิ่มเติมสาระสำคัญของแผนพัฒนา ให้สมบูรณ์กว่าแผนพัฒนาฉบับก่อน ๆ 6 ประการด้วยกันคือ

1. มีการกำหนดแนวทางของแผนพัฒนาส่วนรวมของประเทศขึ้น ใช้เป็นแนวทางของการจัดทำแผนโครงการและกิจกรรมของแต่ละสาขา ทั้งนี้เพื่อให้การวางแผนและโครงการระดับและ

ประเภทต่าง ๆ สอดคล้องกับแนวทางพัฒนาประเทศโดยส่วนรวม ในการจัดทำแผนพัฒนาฉบับที่ 1 และ 2 แนวทางการพัฒนาส่วนรวมมิได้กำหนดไว้ชัดเจน

2. จัดให้มีการประสานโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคมให้สอดคล้องประสานกันมากยิ่งขึ้น โดยมีการพิจารณาผลกระทบของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีต่อการพัฒนาทางด้านสังคมจริงยิ่งขึ้น เช่น ในการจัดทำโครงการพัฒนาอุตสาหกรรม ก็ได้มีการพิจารณาทางด้านผังเมืองและการพัฒนาชุมชนประกอบด้วย เป็นต้น

3. เน้นความสำคัญของการพัฒนาภูมิภาค และท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น โดยการจัดให้มีแผนพัฒนาระดับภาคและจังหวัดเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาประเทศโดยส่วนรวม

4. พิจารณาจัดทำแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับแผนเตรียมพร้อมแห่งชาติ โดยมีการประสานแผนกับสภาความมั่นคงแห่งชาติ และทางการทหารใกล้ชิดยิ่งขึ้น มีการพิจารณาโครงการพิเศษที่มีประโยชน์ร่วมกัน ทั้งด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการป้องกันประเทศ เช่น โครงการตัดถนน เป็นต้น

5. มีการวางนโยบายการวางแผนครอบครัว และการมีงานทำขึ้นเป็นครั้งแรก ทั้งนี้เนื่องจากในระยะแผนพัฒนาที่ผ่านมา ประเทศไทยมีประชากรเพิ่มขึ้นมาก รวมทั้งปัญหาเรื่องการว่างงานก็ทวี จึงจำเป็นต้องกำหนดนโยบายการวางแผนด้านนี้ขึ้น

6. ขยายการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจส่วนเอกชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยยึดหลักการที่จะให้รัฐบาลและเอกชนได้มีส่วนช่วยเหลือ ร่วมมือกันในการพัฒนาประเทศอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น

แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524) เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองเป็นอย่างมาก ในช่วงปลายแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 3 การวางแผนพัฒนาประเทศ จึงยึดถือความมั่นคงปลอดภัยของชาติเป็นพื้นฐานหลักเบื้องต้นของการพัฒนา มีการปฏิรูปนโยบายหลายด้านที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจและสังคม เพื่อเร่งฟื้นฟูเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศให้มั่นคง และยกฐานะความเป็นอยู่ของประชาชน โดยมุ่งขจัดความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างความเป็นธรรมในสังคม

วัตถุประสงค์และนโยบายหลักของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 มี 5 ประการ คือ

1. เพื่อเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ โดยเร่งเสริมสร้างระบบเศรษฐกิจหลังจากที่ได้ซบเซาลงในระยะปลายแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 ให้สามารถขยายกำลังผลิตการลงทุน และการสร้างคนในอัตราที่มั่นคงพอที่จะเป็นมาตรฐานในการแก้ปัญหาได้ต่อไป ในช่วงของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 มุ่งรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจภายในประเทศ โดยมีให้ระดับราคาค่าครองชีพเคลื่อนไหวสูงมากเกินไปจนเกิดภาวะเงินเฟ้อ รวมทั้งการรักษาฐานะของเงินทุนสำรองระหว่างประเทศให้อยู่ในระดับที่มั่นคงเพียงพอที่จะสนับสนุนภาวะเศรษฐกิจและการลงทุนให้มั่นคงขึ้น

2. เพื่อลดช่องว่างในฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมในหมู่ประชาชนให้ลดน้อยลง โดยเร่งให้มีการกระจายรายได้และยกฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของชนวนาชาวไร ผู้ใช้แรงงาน ตลอดจน

ยากจนและกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น เร่งกระจายความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ และการขยายบริการสังคมให้ไปถึงมือประชาชนในส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นชนบทอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

3. เพื่อลดอัตราเพิ่มและปรับปรุงคุณภาพของประชากร ตลอดทั้งการเพิ่มการจ้างคนในประเทศ โดยมุ่งลดอัตราการเพิ่มของประชากรให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมและได้ดุลภาคกับทรัพยากรและอัตราการพัฒนาของประเทศ มุ่งปรับปรุงคุณภาพของประชากรให้สูงขึ้นและให้สอดคล้องกับความต้องการกำลังคนในการพัฒนา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของประเทศในระยะยาว และเสริมสร้างการมีงานทำทั้งในชนบทและในเขตเมือง เพื่อแก้ปัญหาการว่างงานและรองรับกำลังแรงงานใหม่ที่จะเข้ามาสู่ระบบเศรษฐกิจ

4. เพื่อเร่งบูรณะและปรับปรุงการบริหารทรัพยากรหลักตลอดทั้งสิ่งแวดล้อมของชาติ โดยเฉพาะการพัฒนาบูรณะและการบริการจัดสรรที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ และแหล่งแร่ให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจสูงสุด และป้องกันมิให้เกิดความเสื่อมโทรมจนเป็นอันตรายต่อสภาวะสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาประเทศในอนาคต รวมทั้งการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวมาพัฒนาในลักษณะที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนส่วนใหญ่ในชาติ

5. เพื่อสนับสนุนขีดความสามารถในการป้องกันประเทศและแก้ปัญหาในบางพื้นที่เพื่อความมั่นคง โดยมุ่งที่จะพัฒนาทรัพยากรที่จำเป็นต่อการป้องกันประเทศ พร้อมทั้งกำหนดแผนการและมาตรการที่จะระดมขีดความสามารถทางเศรษฐกิจของประเทศให้พร้อมที่จะสนับสนุนความมั่นคงของชาติ และในขณะเดียวกันก็จะเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในบางพื้นที่ เป็นกรณีพิเศษเพื่อความมั่นคง

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้ประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับแรก ในปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา จนกระทั่งสิ้นแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 4 รวมเป็นเวลา 20 ปีติดต่อกันมานี้ ได้ก่อให้เกิดนโยบายและแนวทางการพัฒนาประเทศที่ชัดเจนและเชื่อมโยงต่อเนื่องกันในระยะยาว แม้การดำเนินการตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจะไม่บรรลุเป้าหมายเต็มที่ทุกด้าน แต่ก็ถือได้ว่า ส่วนใหญ่มีสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายดีพอสมควร ประสบการณ์ของการวางแผนระดับชาติในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาได้ช่วยเพิ่มความชำนาญการ และทำให้ได้แสวงหาเทคนิควิธีการวางแผนที่เหมาะสมยิ่งขึ้น การดำเนินการวางแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้มีการปรับปรุงให้สมบูรณ์ขึ้นเป็นลำดับ ทั้งในด้านเทคนิค วิธีการ และด้านการวิเคราะห์ข้อมูล และโครงการจากวิวัฒนาการของการวางแผนพัฒนาระดับชาติ ทั้ง 4 ฉบับ ที่ผ่านมามองเห็นได้ว่า แผนระดับชาติ มีลักษณะเป็นแผนรวม หรือแผนแม่บท ซึ่งกำหนดกรอบนโยบายของชาติ และแนวทางการพัฒนาประเทศไว้เป็นหลัก โดยในระยะแรกเน้นด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ในระยะต่อมาเน้นด้านการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของชาติเพิ่มขึ้น ในระยะแรกเน้นการพัฒนาภาครัฐบาล ต่อมาได้รวมภาคเอกชนด้วยและในแผนพัฒนาระยะหลังมีลักษณะเป็นแผนสมบูรณ์แบบที่เน้นการพัฒนาทั้งระดับชาติ ภูมิภาค ท้องถิ่นและชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแผนพัฒนาระยะที่ 5 ซึ่งจะมีผลบังคับใช้ตั้งแต่ พ.ศ. 2525 - 2529 จะเป็นแผนพัฒนาที่เน้นพื้นที่เป็นหลัก โดยกำหนดพื้นที่ความยากจนเป็นเป้าหมายสำคัญ

การวางแผนพัฒนาการศึกษาของประเทศไทย

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้นำเอาวิธีการจัดการศึกษาแบบประเทศตะวันตกเข้ามาจัดระบบการศึกษา โดยมีการจัดตั้งกระทรวงธรรมการขึ้นทำหน้าที่จัดการศึกษาของชาติเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2435 เป็นต้นมา การพัฒนาการศึกษาของประเทศไทยได้อาศัยแผนพัฒนา 2 ประเภท คือ แผนการศึกษาของชาติและแผนพัฒนาการศึกษาอันเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ประเทศไทยได้มีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2441 จนถึงปัจจุบัน มีแผนการศึกษาแห่งชาติซึ่งในระยะก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เรียกว่า โครงการศึกษา และระยะหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง เรียกว่า แผนการศึกษาแห่งชาติ รวม 9 ฉบับ คือ

ก. ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้แก่

1. โครงการศึกษา พ.ศ. 2441
2. โครงการศึกษา พ.ศ. 2445
3. โครงการศึกษา พ.ศ. 2456
4. โครงการศึกษา พ.ศ. 2464

ข. หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้แก่

1. แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475
2. แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479
3. แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494
4. แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503
5. แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520

โครงการศึกษาในสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองมีลักษณะเป็นแผนการศึกษาที่กำหนดนโยบายการศึกษาของรัฐ รวมทั้งการกำหนดแบบแผนและโครงสร้างของระบบการศึกษาของประเทศ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาในยุคนั้น ๆ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้เปลี่ยนมาเรียกเป็นแผนการศึกษาชาติและแผนการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งโดยสาระสำคัญแล้วก็มีลักษณะอย่างเดียวกับโครงการศึกษาในสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง กล่าวคือ มีฐานะเป็นแผนหลักระยะยาวที่ได้กำหนดความมุ่งหมายแนวนโยบายการศึกษาของรัฐและโครงสร้างของระบบการศึกษาไว้เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ

ประเทศไทยได้มีแผนพัฒนาการศึกษา ก่อนที่จะมีการประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมานานถึง 63 ปี นับตั้งแต่ได้มีการประกาศใช้โครงการศึกษาฉบับแรกในปี พ.ศ. 2441 กว่าที่จะได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับแรกก็ล่วงมาถึง พ.ศ. 2504 อย่างไรก็ตามหลังจากได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจฉบับแรกนี้แล้ว การพัฒนาการศึกษาของประเทศไทยก็ได้อาศัยทั้งแผนการศึกษาแห่งชาติและแผนพัฒนาการศึกษา อันเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นหลัก โดยได้มีการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาระยะ 5 ปี

เป็นช่วง ๆ เป็นส่วนของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเพื่อให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับแผนพัฒนาประเทศโดยส่วนรวม

ในปัจจุบันแผนการศึกษาแห่งชาติที่มีผลบังคับใช้คือ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ส่วนแผนพัฒนาการศึกษาระยะ 5 ปีนั้นอยู่ระหว่างการจัดทำเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ซึ่งจะมีการประกาศใช้สำหรับ พ.ศ. 2525 - 2529

เรื่องที่ 1.3.4

ความสัมพันธ์ระหว่างแผนพัฒนาการศึกษากับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนก่อน ๆ ว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาเป็นกิจกรรมสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การที่ประเทศจะพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้ตามเป้าหมายจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยทางด้านการศึกษาอยู่เป็นอันมาก เพื่อให้การจัดการศึกษาสนองต่อความต้องการด้านการพัฒนาประเทศมากยิ่งขึ้น นับตั้งแต่ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกในปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา จึงได้มีการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาระดับต่าง ๆ เป็นส่วนของแผนพัฒนาฯ ดังกล่าวมาโดยตลอด มีสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2502 เป็นผู้จัดทำแผนพัฒนาการศึกษาร่วมกับหน่วยงานทางการศึกษาระดับชาติ เช่น กระทรวงศึกษาธิการและทบวงมหาวิทยาลัย โดยมีการประสานงานอย่างใกล้ชิดกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ในปัจจุบันจึงถือได้ว่าแผนพัฒนาการศึกษามีความสัมพันธ์กับแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นอย่างยิ่ง โดยมีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

กิจกรรม 1.3.1 - 1.3.4

โปรดอ่านแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ต่อไปนี้แล้วสรุปสาระสำคัญลงในแบบฝึกปฏิบัติ หน่วยที่ 1 ตอนที่ 1.3 กิจกรรม 1.3.1 - 1.3.4

แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520

หมวด 1

ความมุ่งหมาย

ตามนัยแห่งแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ การศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องกันตลอดชีวิต เพื่อมุ่งสร้างเสริมคุณภาพของพลเมืองให้สามารถดำรงชีวิตและทำประโยชน์แก่สังคม โดยเน้นการศึกษาเพื่อสร้างเสริมความอยู่รอดปลอดภัย ความมั่นคง และความผาสุกร่วมกันในสังคมไทยเป็นประการสำคัญ ความมุ่งหมายของการศึกษามีดังนี้

1. ให้มีความเคารพในสิทธิและหน้าที่ของตนและของผู้อื่น มีระเบียบวินัย มีความเคารพ และปฏิบัติตามกฎหมาย ศาสนา และหลักธรรม
2. ให้มีความเข้าใจและกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตามวิถีทางประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
3. ให้มีความรับผิดชอบต่อชาติ ต่อท้องถิ่น ต่อครอบครัวและต่อตนเอง
4. ให้มีความสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกัน และการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ มีความรักชาติ ตระหนักในความมั่นคงปลอดภัยของชาติ และมีส่วนร่วมในการป้องกันประเทศ
5. ให้มีความมั่นคงและผลัดความเสมอภาค ความสุจริต และความยุติธรรม
6. ให้มีบุคลิกภาพที่ดี มีสุขภาพและอนามัยสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ
7. ให้มีความขยันหมั่นเพียร มีความสามารถในการประกอบอาชีพและการใช้จ่ายอย่างประหยัด ตลอดจนการร่วมมือกันประกอบกิจการและธุรกิจต่าง ๆ โดยชอบด้วยกฎหมาย
8. ให้มีความสามารถในการติดต่อทำความเข้าใจ และร่วมมือซึ่งกันและกัน รู้จักการแสวงหาความจริง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งด้วยสติปัญญาและโดยสันติวิธี
9. ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรของประเทศ

หมวด 2

แนวนโยบายการศึกษาของรัฐ

10. รัฐพึงส่งเสริมและบำรุงการศึกษา โดยถือว่าการศึกษามีความสำคัญในอันดับสูงยิ่งแห่งกิจการของรัฐ

การจัดระบบการศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐโดยเฉพาะ

การจัดการศึกษาทั้งปวงย่อมอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ

11. รัฐพึงจัดการศึกษาภาคบังคับให้ทั่วถึงบริบูรณ์ สำหรับสถานศึกษาของรัฐและของท้องถิ่นจะต้องจัดให้เปล่า

12. สถานศึกษาพึงให้ความเสมอภาคแก่บุคคลในการเข้ารับการศึกษาตามความสามารถของบุคคลนั้น ๆ

การศึกษาที่มีใช้ภาคบังคับ รัฐพึงวางมาตรการที่เหมาะสม เพื่อให้บุคคลมีโอกาสดำเนินการศึกษาโดยเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ภายใต้ขอบเขตที่รัฐกำหนดและตามสติปัญญา ความสามารถ

ในการจัดการศึกษา รัฐพึงสนับสนุนให้การศึกษาระดับของแต่ละสถานศึกษามีคุณภาพทัดเทียมกัน ไม่ว่าสถานศึกษานั้นจะตั้งอยู่ ณ ที่ใด

13. รัฐพึงจัดให้สาระและกระบวนการเรียนรู้ครบถ้วนและกลมกลืนกัน ระหว่างความเจริญงอกงามทางคุณธรรม จริยธรรมและปัญญากับความเจริญทางวัตถุ และระหว่างความเจริญงอกงามทางร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้เพื่อการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์ตามสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

รัฐพึงจัดการศึกษาให้ประชาชนชาวไทยทุกคนสามารถใช้ภาษาไทยได้เป็นอย่างดี ในการติดต่อทำความเข้าใจกัน

รัฐพึงจัดให้มีความประสานสัมพันธ์กันระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนกับการศึกษานอกโรงเรียน รวมทั้งให้มีภาคปฏิบัติที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ในแต่ละระดับและประเภทการศึกษา

14. รัฐพึงเร่งจัดและสนับสนุนการศึกษานอกโรงเรียนในลักษณะต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลได้มีโอกาสได้รับการศึกษาตลอดชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่มีโอกาสศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นอันดับแรก

15. รัฐพึงจัดและสนับสนุนผู้ยากไร้ ผู้มีความผิดปกติทางร่างกาย จิตใจหรือสังคม และผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ให้ได้รับการศึกษาโดยทั่วถึงกัน

16. รัฐพึงเร่งจัดและสนับสนุนการอบรมเลี้ยงดูเด็กในวัยก่อนประถมศึกษา โดยรัฐจะสนับสนุนให้ท้องถิ่นและภาคเอกชนจัดให้มากที่สุด สำหรับการจัดการศึกษาระดับนี้ของรัฐจะจัดทำเพียงเพื่อเป็นตัวอย่างและเพื่อการค้นคว้าวิจัยเท่านั้น

17. รัฐพึงจัดและส่งเสริมการมัธยมศึกษา เพื่อประกันความเสมอภาคในโอกาสที่จะเข้ารับการศึกษาในระดับนี้ของพลเมือง โดยจัดให้สอดคล้องและสนองความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ตลอดจนให้มีประสิทธิภาพในการทำงาน

18. รัฐพึงจัดการให้สถานศึกษาระดับอุดมศึกษามีอิสระในการดำเนินการภายในและมีเสรีภาพทางวิชาการ โดยไม่ขัดต่อระเบียบข้อบังคับ แนวนโยบายของรัฐ และกฎหมาย เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการสนองความต้องการของประเทศ

19. รัฐเป็นผู้จัดการฝึกหัดครูทุกระดับ และพึงดำเนินการผลิตครูเพื่อให้สถานศึกษาต่าง ๆ มีครูผู้สามารถให้การศึกษาคือได้ผลสมบูรณ์สมควรความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ

รัฐพึงใช้มาตรการพิเศษคัดเลือกบุคคลที่จะเข้าศึกษาด้านการฝึกหัดครู ทั้งนี้เพื่อให้ได้บุคคลที่มีสติปัญญาเหมาะสม และมีความสามารถที่จะเป็นครู

20. รัฐพึงสนับสนุนการอาชีวศึกษาอย่างกว้างขวาง และให้สอดคล้องกับภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในรูปแบบที่จัดให้ผสมผสานเข้าไว้ในการศึกษาทุกระดับ และที่จัดเป็นเอกเทศตามความจำเป็น ทั้งนี้โดยมุ่งเน้นความรู้ความสามารถด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมที่สนับสนุนการเกษตรเป็นสำคัญ

21. รัฐพึงวางมาตรการและดำเนินการเพื่อให้บุคคลในท้องถิ่นได้มีโอกาสเข้าศึกษาตามความต้องการและความจำเป็นของท้องถิ่น ทั้งนี้โดยมีข้อผูกพันว่า จะต้องกลับไปดำเนินกิจการอันเป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่น

22. รัฐพึงจัดให้มีเอกภาพในนโยบายการบริหารการศึกษา และยึดหลักการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษา โดยพึงจัดระบบและกระบวนการบริหารการศึกษาให้สอดคล้องกับระบบการปกครอง ระบบเศรษฐกิจและระบบสังคมของประเทศและท้องถิ่น ทั้งนี้พึงดำเนินการมอบอำนาจและกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาตามขั้นตอนที่เหมาะสม

23. รัฐพึงระดมเลือกสรรทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งจากรัฐ ท้องถิ่น เอกชน และผู้รับศึกษามาใช้ในการจัดการศึกษา หาวิธีการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยคำนึงถึงความเสมอภาคระหว่างท้องถิ่นและสถานศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

รัฐพึงให้ทุนเล่าเรียน และหามาตรการอื่นช่วยเหลือผู้ยากไร้ให้ได้รับการศึกษาตามควรแก่ศักยภาพ

24. รัฐพึงเปิดโอกาสให้เอกชนร่วมรับภาระจัดการศึกษาได้ภายในขอบเขตที่รัฐกำหนด แต่รัฐจะต้องดูแลให้สถานศึกษาของเอกชนทุกระดับ ทุกประเภท ทั้งที่จัดเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกโรงเรียน ดำเนินงานให้สอดคล้องกับนโยบาย แผนงาน และโครงการทางการศึกษาของชาติ ทั้งนี้การศึกษาที่เอกชนจัดนั้นจะต้องไม่แสวงหาผลกำไรเกินควร

25. รัฐพึงส่งเสริมการทดลองและการวิจัยทางการศึกษา เพื่อจะได้นำผลไปใช้ในการปรับปรุงการศึกษาให้เหมาะสมอยู่เสมอ

26. รัฐพึงสนับสนุนให้มีการผลิตตำรา บทเรียน และเอกสารทางวิชาการอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้โดยไม่ขัดต่อวัฒนธรรมไทย ระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมาย

27. รัฐพึงดำเนินการในทุกวิถีทาง เพื่อให้สถาบันครอบครัวมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในการอบรมเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนให้เป็นพลเมืองดี มีคุณภาพและคุณสมบัติเหมาะสมกับวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของสังคมไทย

หมวด 3

ระบบการศึกษา

28. การศึกษาตามนัยแห่งแผนการศึกษานี้ เป็นสิ่งที่จะต้องจัดทำต่อเนื่องกันตลอดชีวิต ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกโรงเรียน

การกำหนดระบบการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ให้ใช้ตามแผนภูมิข้างทำนี้

29. การศึกษาแบ่งเป็น 4 ระดับ คือ ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา

การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ให้จัดเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้มีประโยชน์ครบถ้วนในทุกระดับ เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษาแต่ละระดับสามารถดำรงชีพได้ด้วยความมั่นใจในความรู้ความสามารถของตน

การจัดการศึกษาในทุกระดับ จะต้องมุ่งให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น รู้จักแก้ปัญหา รักการทำงาน และสนใจที่จะมีส่วนร่วมในการกิจของส่วนรวมตามวิถีทางของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีความยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีระเบียบวินัย มีวัฒนธรรม และศีลธรรม รู้จักใช้สิทธิและหน้าที่ภายในขอบเขตแห่งกฎหมาย

30. การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนการศึกษาภาคบังคับ เพื่อเตรียมเด็กให้มีความพร้อมทุกด้านดีพอที่จะเข้ารับการศึกษาคือไป

การจัดสถานศึกษาระดับก่อนประถมศึกษานั้น อาจจัดเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนหรือการศึกษานอกโรงเรียน โดยอาจจัดเป็นสถานรับเลี้ยงดูเด็ก หรือศูนย์เด็กปฐมวัย และในบางกรณีอาจจัดเป็นชั้นเด็กเล็กหรือโรงเรียนอนุบาลก็ได้

31. การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถขั้นพื้นฐาน และให้สามารถคงสภาพอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้ มีความสามารถประกอบอาชีพตามควรแก่วัยและความสามารถได้ และสามารถดำรงตนเป็นพลเมืองดีในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

การจัดสถานศึกษาระดับประถมศึกษา พังจัดเป็นตอนเดียวตลอด ใช้เวลาเรียนประมาณ 6 ปี

32. การศึกษาระดับมัธยมศึกษา เป็นการศึกษาหลังระดับประถมศึกษา มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งวิชาการและวิชาชีพที่เหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสนใจ และความถนัด เพื่อให้แต่ละบุคคลเข้าใจและรู้จักเลือกอาชีพที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคม

การศึกษาระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอนคือ มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ใช้เวลาเรียนตอนละประมาณ 3 ปี ในตอนต้นพึงให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนกลุ่มวิชาการและวิชาชีพตามความถนัดและความสนใจอย่างกว้างขวาง ในตอนปลายพึงให้ผู้เรียนได้เน้นการเรียนกลุ่มวิชาที่ผู้เรียนจะยึดเป็นอาชีพต่อไป

33. การศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นการศึกษาหลังระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มุ่งพัฒนาความเจริญงอกงามทางสติปัญญาและความคิดเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ มุ่งสร้างสรรค์กำลังคนในระดับวิชาการและวิชาชีพชั้นสูงเพื่อพัฒนาประเทศ และมุ่งพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้และเข้าใจในศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอันมีคุณค่าแก่บุคคล สังคมและประเทศชาติ

การจัดสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา อาจจัดเป็นรูปวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหรือสถาบันเฉพาะ

อย่างก็ได้ และอาจจัดในรูปแบบที่ใช้สื่อการเรียนในลักษณะต่าง ๆ โดยผู้เรียนไม่จำเป็นต้องมาเรียนในสถานศึกษาก็ได้

34. การจัดการศึกษาของแต่ละระดับ อาจจัดในลักษณะและประเภทต่าง ๆ ตามความเหมาะสมกับความต้องการอันจำเป็นของสังคมไทย

การศึกษาลักษณะและประเภทต่าง ๆ ได้แก่ การฝึกหัดครู การอาชีวศึกษา การศึกษาวิชาชีพพิเศษ การศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาสงเคราะห์และการศึกษาพิเศษ เป็นต้น

35. การฝึกหัดครู เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างครูให้สามารถปฏิบัติตนและทำหน้าที่เป็นผู้ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาการโดยรอบด้านขึ้นในตัวผู้เรียน เป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม ในระดับที่วิญญาณจะพึงปฏิบัติได้ และมีลักษณะที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยและระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ทั้งในแง่บุคลิกภาพทั่วไป ความสัมพันธ์ต่อศิษย์ และบทบาทต่อสังคม

การจัดการฝึกหัดครูเป็นการศึกษาระดับอุดมศึกษา แต่ถ้ามีความจำเป็นสถาบันฝึกหัดครู อาจจัดหลักสูตรในระดับที่ต่ำกว่าอุดมศึกษา เพื่อผลิตครูตามความต้องการของท้องถิ่นด้วยก็ได้

36. การอาชีวศึกษา เป็นการศึกษาวิชาชีพที่มุ่งผลิตกำลังคนในระดับต่าง ๆ กัน ตามความต้องการของท้องถิ่นและสังคม

การศึกษาวชิชีพในระดับประถมศึกษา มุ่งฝึกให้ผู้เรียนเกิดมีนิสัยรักการทำงาน สามารถนำความรู้จากบทเรียนและการทำงานในโรงเรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

การศึกษาวชิชีพในระดับมัธยมศึกษา มุ่งฝึกให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ มีความรู้ ความชำนาญ ที่สามารถจะนำไปใช้ปฏิบัติและประกอบอาชีพได้จริงอย่างหนึ่ง หรือเพื่อให้รู้แนวทางที่จะศึกษาเพิ่มเติมตามความถนัดและความสนใจของแต่ละบุคคลอีกอย่างหนึ่ง การจัดสถานศึกษา อาจจัดรวมอยู่กับโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยทั่วไป หรือจัดเป็นเอกเทศโดยเน้นการฝึกทักษะในระดับ กึ่งฝีมือและระดับฝีมือ

การศึกษาวชิชีพในระดับอุดมศึกษา มุ่งฝึกวชิชีพในระดับสูง เพื่อให้มีความสามารถ และมีความชำนาญเฉพาะอย่างสอดคล้องสัมพันธ์กับการพัฒนาตลาดแรงงาน การจัดสถานศึกษา อาจจัดเป็นสถาบันเฉพาะอย่าง จัดรวมอยู่ในวิทยาลัย หรือจัดในมหาวิทยาลัยก็ได้ ตามความเหมาะสม

การศึกษาวชิชีพพิเศษ เป็นการศึกษาที่มุ่งเพื่ออบรมการอาชีพบางอย่างที่ต้องการ การฝึกฝนพิเศษแต่เยาว์วัยและเป็นเวลานาน เช่น นาฏศิลป์และดนตรี เป็นต้น การจัดการศึกษาอาจจัดตั้งเป็นสถาบันเฉพาะหรือจัดเพิ่มวชิชีพเข้าในหลักสูตรปกติ โดยให้มีระยะเวลาเรียนต่าง ๆ กันตามความจำเป็นแห่งมาตรฐานวิชาชีพพิเศษนั้น ๆ

การศึกษาวิชาชีพในการศึกษานอกโรงเรียน มุ่งให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกอาชีพระยะสั้น เพื่อให้สามารถประกอบอาชีพที่ต้องการได้ หรือเพื่อฝึกเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดในอาชีพที่กำลังประกอบ การอยู่ หรือที่จะประกอบการต่อไปให้สมบูรณ์ หรือเพื่อสามารถประกอบอาชีพนั้น ๆ ได้ดีขึ้น

37. การศึกษานอกโรงเรียน เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบ โรงเรียน ไม่ว่าจะศึกษานั้นจะจัดขึ้นเป็นกิจกรรมการศึกษาโดยเฉพาะ หรือเป็นส่วนหนึ่งของ กิจกรรมอื่น เพื่อมุ่งให้รู้จักแก้ปัญหา ฝึกอาชีพ หรือพัฒนาความรู้เฉพาะอย่าง ตามความต้องการ และความสนใจของพลเมือง

38. การศึกษาพิเศษ เป็นการศึกษาที่จัดให้แก่บุคคลที่มีลักษณะพิเศษ หรือผิดปกติทาง ร่างกาย สติปัญญา หรือจิตใจ อาจจัดเป็นสถานศึกษาเฉพาะ หรือจัดในโรงเรียนธรรมดาก็ได้ตาม ความเหมาะสม

39. การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการศึกษาที่มุ่งจัดให้แก่บุคคลที่รัฐจำเป็นต้องให้การสงเคราะห์ เป็นพิเศษ ทั้งนี้ เพื่อมุ่งให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษาแก่ผู้ยากไร้ หรือผู้ที่เสียเปรียบทาง การศึกษาในลักษณะต่าง ๆ โดยอาจจัดเป็นสถานศึกษาเฉพาะ หรือจัดรวมในโรงเรียนธรรมดา ก็ได้ตามความเหมาะสม

40. การศึกษาภาคบังคับ ได้แก่การศึกษาที่มีกฎหมายบังคับให้ทุกคนเรียนอยู่ในโรงเรียน จนกว่าจะพ้นเกณฑ์บังคับ

การกำหนดอายุเข้าเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ ท้องถิ่นแต่ละแห่งจะกำหนดขึ้นให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของท้องถิ่นและความพร้อมของเด็กในแต่ละท้องถิ่น แต่ต้องไม่บังคับเข้าเรียน ก่อนอายุครบ 6 ปีบริบูรณ์ และไม่ช้ากว่าอายุครบ 8 ปีบริบูรณ์

รัฐพึงเร่งจัดการศึกษาภาคบังคับตามแผนนี้ให้ทั่วถึงทุกท้องถิ่น

หมวด 4

การบริหารการศึกษา

41. ให้ส่วนราชการหรือหน่วยงานทั้งของรัฐ ของท้องถิ่น ของเอกชน และของต่างประเทศ ตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในประเทศไทย ซึ่งอยู่ใน ความควบคุมดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ นโยบาย แผนงาน โครงการ ข้อบังคับและระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาที่กระทรวงศึกษา ธิการกำหนด และให้กระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่ตรวจตราและใช้มาตรการอันสมควร ให้ส่วน ราชการและหน่วยงานดังกล่าวปฏิบัติตามนี้แห่งข้อกำหนดนี้

ส่วนการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ให้สถานศึกษามีเสรีภาพในการดำเนินงานด้าน วิชาการโดยไม่ขัดต่อนโยบายแผนงาน และโครงการต่าง ๆ ของรัฐ ทั้งนี้ให้อยู่ในความควบคุมดูแลของ รัฐตามวิธีการที่กฎหมายกำหนด

การศึกษาเฉพาะกิจหรือเฉพาะบุคคลบางกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นครณีใดหรือโดยกฎหมายใดก็ตาม จะต้องจัดโดยประสานงานกับกระทรวงศึกษาธิการ หรือทบวงมหาวิทยาลัย เพื่อให้การจัดการศึกษาทุกระดับ ทุกประเภท ทุกสังกัด ในประเทศไทยสอดคล้องสัมพันธ์กันตามนโยบาย แผนงาน และโครงการต่าง ๆ ของรัฐ

42. สนับสนุนให้มีการสรรหาผู้ปกครอง และตัวแทนประชาชนทั่วไป เข้าร่วมบริหาร การศึกษาในท้องถิ่น โดยได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการในองค์คณะบุคคล เพื่อดูแลควบคุมนโยบาย การบริหารการศึกษาในระดับต่ำกว่าอุดมศึกษา ให้สอดคล้องกับนโยบายการศึกษาของชาติและ ความต้องการอันจำเป็นของท้องถิ่น

43. ให้จัดระบบบริหารงานบุคคลฝ่ายการศึกษา ให้สอดคล้องกับระบบบริหารงานบุคคล ของทางราชการ และสนับสนุนความก้าวหน้าในอาชีพแก่บุคลากรทางการศึกษาของรัฐและของ ท้องถิ่น และให้มีสถาบันวิชาชีพทางการศึกษา เพื่อควบคุมส่งเสริมมาตรฐานและจริยธรรมของ ผู้ประกอบอาชีพ อีกทั้งทำหน้าที่พิทักษ์สิทธิตามกฎหมายของบุคลากรทางการศึกษา ทั้งของรัฐ ของท้องถิ่น และของเอกชน ทั้งนี้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

44. ส่งเสริมสถานศึกษาเอกชนให้มีความคล่องตัวในการบริหารและการพัฒนาทางวิชา การภายในขอบเขตแห่งกฎหมาย

หมวด 5

มาตรฐานการศึกษาและการส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิชาการ

45. ให้จัดวางหลักการและมาตรการปรับปรุง ส่งเสริมมาตรฐานการศึกษาในสถานศึกษา ของรัฐ ของท้องถิ่น และของเอกชน ให้มีคุณภาพไม่ต่ำกว่าระดับที่กำหนด

การจัดและการพัฒนาเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนการวัดและประเมินผล การศึกษา ต้องส่งเสริมให้ท้องถิ่นร่วมรับผิดชอบตามหลักการและแนวทางที่รัฐกำหนด โดยให้ เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการอันจำเป็นของท้องถิ่นของประเทศชาติและความก้าวหน้า ทางวิชาการ แต่รัฐอาจวัดและประเมินผลการศึกษาเองโดยตรงในแต่ละระดับแต่ละประเภทก็ได้ ทั้งนี้เพื่อรักษาคุณภาพของการศึกษาและตามความจำเป็นแห่งสภาวะการณ์

46. ให้จัดสรรวัสดุ อุปกรณ์ทางการศึกษา ตลอดจนจัดหาวิธีการและเทคโนโลยีทางการ ศึกษามาใช้ในการศึกษาอย่างเหมาะสมแก่สภาพท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมกันในคุณภาพ ของการศึกษา ทั้งที่จัดในระบบโรงเรียนและนอกโรงเรียน

47. ส่งเสริมและสนับสนุนให้หน่วยงานทางการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันอุดม ศึกษาทำการวิจัยและเรียบเรียงตำราเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการและการพัฒนาต่าง ๆ

48. ส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาทั้งของรัฐ ของท้องถิ่นและของเอกชน ได้ร่วมมือกันส่งเสริมมาตรฐานการศึกษา

49. ส่งเสริมให้สถานศึกษาจัดบริการทางวิชาการอันพอเหมาะแก่ขีดความสามารถของสถาบันนั้น ๆ ให้แก่สังคม นอกเหนือไปจากการให้การศึกษาแก่ผู้ที่มีโอกาสเข้ารับการศึกษาในสถาบันนั้น ๆ ตามปกติ

หมวด 6

ศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรม พลานามัย สภาพแวดล้อม และกิจกรรมเยาวชน

50. รัฐพึงจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างและก่อให้เกิดความสำนึกในคุณค่าของศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรม ศาสนา ตลอดจนขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงาม รวมทั้งสถานที่และวัตถุอันมีค่าทางประวัติศาสตร์

51. รัฐพึงจัดการพลศึกษาในทุกระดับการศึกษา และพึงจัดให้แก่ประชาชนทั่วไปด้วย เพื่อเสริมสร้างและให้เกิดความสำนึกในคุณค่าของการกีฬา สุขภาพ อนามัย และกิจกรรมการพักผ่อน

52. รัฐพึงจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างและก่อให้เกิดความสำนึกในคุณค่าและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม ตลอดจนสนใจในเรื่องประชากรศึกษา

53. รัฐพึงสนับสนุนกิจกรรมเยาวชนและจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนมีบุคลิกภาพที่ดี มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย มีทัศนคติที่ดีต่อวัฒนธรรมไทย ยึดมั่น ร่วมมือกันธำรงรักษา และปกป้องสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

หมวด 7

การระดมสรรพกำลังเพื่อการศึกษา

54. รัฐพึงวางมาตรการในการระดมสรรพกำลังจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อให้ทุกฝ่ายได้ร่วมรับภาระทางการศึกษา

55. รัฐพึงเพิ่มงบประมาณทางการศึกษา สำหรับการศึกษาระดับ และเน้นความสำคัญของการศึกษาภาคบังคับ และการศึกษานอกโรงเรียนเป็นพิเศษ ทั้งนี้โดยอาศัยหลักของความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา

56. รัฐพึงสนับสนุนในทุกวิถีทางที่จะให้ท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้เงินอุดหนุนและสนับสนุนให้ท้องถิ่นมีรายได้เพื่อการศึกษาของตนเองเพิ่มขึ้น

57. รัฐพึงดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อให้ใช้ทรัพยากรทางการศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมุ่งลดความสูญเปล่าทางการศึกษา

58. รัฐพึงสนับสนุนรัฐวิสาหกิจ และผู้ประกอบการธุรกิจต่าง ๆ จัดการศึกษาอบรมบุคคลในธุรกิจของตน และให้กิจการดังกล่าวร่วมมือกับรัฐในการจัดการศึกษาอบรม

59. รัฐพึงจัดให้มีการเตรียมและสงวนที่ดินเพื่อใช้ในการจัดตั้งสถานศึกษาสำหรับแหล่งชุมชน และแหล่งที่กำลังจะพัฒนาเป็นที่อยู่อาศัยของประชาชน

60. รัฐพึงเปิดโอกาสให้เอกชนที่มีความสามารถและมีคุณสมบัติเหมาะสมซึ่งมีเจตจำนงที่จะจัดการศึกษาเพื่อประโยชน์ส่วนรวม จัดการศึกษาได้โดยให้อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ

61. รัฐพึงให้ผู้รับการศึกษาที่มีโชภาคบังคับ ออกค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาตามสมควร โดยคำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจสังคม และสภาพการลงทุนทางการศึกษาของประเทศเป็นหลัก รัฐพึงจัดทุน บัณฑิตหรือวิธีการอื่นช่วยเหลือผู้ยากไร้ ผู้มีความผิดปกติทางร่างกาย จิตใจ หรือสังคม และผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ให้ได้รับการศึกษาตามควรแก่ความสามารถ และสติปัญญา

หนังสืออ่านประกอบ

1. ไพโรจน์ สัตปรีชา (บรรณาธิการ). การวางแผนเพื่อการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ : สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, พ.ศ. 2515.
2. ไพบุลย์ ช่างเรียน. ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, พ.ศ. 2514.
3. “การวิวัฒนาการแผนการศึกษาแห่งชาติ อดีต - ปัจจุบัน” วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ, ปีที่ 11 เล่มที่ 4 เมษายน - พฤษภาคม 2520.
4. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2520 - 2524. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, พ.ศ. 2520.
5. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2520 - 2524, กรุงเทพฯ : บริษัทตะวันนา จำกัด, พ.ศ. 2520.
6. Burns, Hobert W. (ed.). Education and the Development of Nations. School of Education, Syracuse University, 1963.
7. Noah, Harold J., and Eckstein, Max A. Toward a Science of Comparative Education. New York : The Macmillan Company, 1969.